

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Josip Gaberšček – italijanski vohun?

(Poizvedba - Kdo kaj ve o njegovem delovanju po letu 1943 in smrti)

Kot pisec vojaško-vohunskih vsebin sem bil vedno zelo previden pri objavi ime in generalij o odkritih vohunih in obveščevalcih. Velja namreč nenapisano pravilo, da je mogoče za vohuna »proglasiti« le osebo, ki je bila na sodišču spoznana in (seveda tudi) obsojena kot vohun.

V praksi sem se držal pravila, da sem imena in generalije objavljaj samo iz javno objavljenih virov (knjig), če pa sem že uporabljal podatke iz t. i. »zaprtih virov« oz. iz še neobjavljenih podatkov obveščevalno–protiobveščevalnih služb, sem navajal le začetnice imena in priimka, ali podobno kombinacija, da me eventualni sorodniki ne bi mogli sodno preganjati po raznih osnovah.

Te dne sem se zelo začudil, ko me je T.G., vneta obiskovalka (in kritičarka) mojih člankov opozorila na **Josipa Gaberščka** kot italijanskega vohuna, ki se je celo znašel ne samo na straneh slovenske **Wikipedije**, temveč tudi spletnega biografskega leksikona **Primorci.si!**

V svoji zadnji knjigi **Legendarni slovenski obveščevalci** (Pro-Andy, Maribor 2010) sem na strani 72/73 zapisal naslednje:

»Zdi se mi tudi povsem logično, da se je center vojaške obveščevalne službe v Ljubljani, ki je imel tudi sekcijo za protiobveščevalno delo, ukvarjal tudi s kontrolo in vdori v tuja konzularna predstavništva v Ljubljani. Znan je npr. vdor orjunašev v pisarno italijanskega generalnega konzula Gavottija na Erjavčevi cesti (pridobili so kuharico, prepisovali dokumente in podobno), ki naj bi ga organiziral francoski konzulat. Po mojem je šlo za dobro načrtovano akcijo Andrejkovega vojaško-obveščevalnega centra, ki je vzdrževal tesne zveze s slovenskim vodstvom Orjune. Dejansko je šlo za vrhunski dosežek vsake protiobveščevalne organizacije, ki zahteva temeljite priprave in strokovno vodenje, saj podobne akcije ne more izvesti neka strankarska oz. amaterska skupina. Namreč, po tajnem vstopu v konzulat so tudi s ponarejenim ključem odprli glavni sef, kjer so našli seznam 15 agentov v Ljubljani, ki so aktivno delali za italijansko vojaško-obveščevalno službo in politično policijo – Ovro. Glavni med njimi naj bi bil neki Perić, ki so ga jezni orjunaši takoj zatem leta 1928 likvidirali kar na cesti. V zvezi s tem naj bi francoska vlada celo posredovala, da se Italijanom prepove takšno obveščevalno delovanje in odpokliče ne samo generalnega konzula v Ljubljani, temveč tudi italijanskega ambasadorja v Beogradu Bodrera, sicer osebnega prijatelja kralja Aleksandra«.

Šlo je za poglavje o doslej malo znanem in zelo uspešnem delovanju vojaškega obveščevalnega centra Vojske Kraljevine Jugoslavije v Ljubljani, ki ga je ustanovil in do leta 1928 tudi vodil polkovnik Viktor Andrejka, sin bolj znanega avstro-ogrskega gardnega podpolkovnika Jerneja Andrejke pl. Livnogradski.

V omenjeni knjigi sem tudi navedel, da je imel predvojni italijanski vojaški ataše v Beogradu agenta v GŠ VKJ, nemški pa celo tri v vrhu obveščevalne uprave GŠ VKJ, pa sem na podlagi tega in drugih podatkov postavil tezo, da so tigrovci »padali« v Beogradu in Ljubljani, ne pa na Primorskem in v zaporih goriške in tržaške kvesture, pa četudi so zaprti tigrovci bili podvrženi nečloveškemu mučenju.

Članek na portalu **Primorci.si** glasi takole:

*»**GABRŠČEK, Josip**, urednik, politik. Rojen: 1. marec 1898, Ljubinj. Umrl: čas smrti neznan, kraj smrti neznan. Kraj delovanja: Trst/Trieste (Italija), Ljubljana.*

Josip Gaberšček je bil do leta 1926 tajnik političnega društva Edinost v Trstu, urednik istoimenskega društvenega časopisa, hkrati pa je ilegalno vodil politično organizacijo Orjuna

(Organizacija jugoslovanskih nacionalistov). Zatem je odšel v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev in se naselil v Ljubljani. Tam je bil tajni sodelavec italijanskega konzula Gavottija, želel si je namreč zagotoviti italijanski vizum za vrnitev v Trst. Predstavljal naj bi se pod psevdonimom Rosario Leto. V začetku leta 1928 je izbruhnila vohunska afera italijanskega konzulata v Ljubljani, Orjuna je namreč objavila veliko podatkov o nediplomatskih dejavnostih konzulata ter razkrila tudi izdajalsko dejavnost Gabrščka, ki se je kmalu zatem umaknil najprej v Avstrijo nato pa v Francijo. V Kraljevino Jugoslavijo se je vrnil leta 1929. Do leta 1943 je živel v Skopju in Beogradu.

Članek je 17. 5. 2012 pripravila knjižnica Cirila Kosmača iz Tolmina, kot vir pa je naveden *Primorski slovenski biografski leksikon*, 19. snopič, Gorica 1993.

Čudi pa, da je slovenska *Wikipedija* članek podobne vsebine objavila že 23. 1. 2012, avtor pa je anonimni administrator »Grejo«.

V **19. snopiču SPBO** je navedeno naslednje:

*GABRŠČEK Josip, urednik, polit. delavec, r. 1. mar. 1898 na Ljubinju na Tolminskem, u. neznano kdaj. Po besedah D. Sardoča je bil "izredno pameten, izobražen, po drugi strani pa izrazit ekstremist"; bil je velik demagog, ljudje pa so za njim "kar noreli". Do 1926 in odhoda v Jslo je bil tajnik Političnega društva Edinost v Trstu, istočasno pa je (ilegalno) vodil Orjuno v tem mestu. V Lj. je bil konfident it. konzula Gavottija, po vsem sodeč pa si je želel s tem sodelovanjem zagotoviti it. vizum za vrnitev v Trst. Njegov obveščevalni psevdonim naj bi bil "Rosario Leto". It. mu vseeno niso verjeli, zato ga je nadziral informator Josip Lukan (roj. 5. febr. 1898 v Trstu). Ko je v začetku 1928 izbruhnila afera vohunjenja it. konzulata v Lj. s strani Orjune, je časopis Orjuna objavil precej podatkov o nediplomatskih dejavnostih it. konzulata. Med ugotovitvami Orjuninih obveščevalcev so bila tudi dejstva o izdajalski dejavnosti G. in nekaterih drugih oseb. Po pričevanju Filipa Kosca, ki je v konzulatu našel izplačilni seznam konfidentov, je po izbruhu afere naročil Josipu (Pepetu) Kukcu, naj pripelje Gabrščka v lj. Opero, v kateri je Kosec delal. G. je zanikal izdaje vse, dokler mu Kosec ni povedal datuma zneska plačila za poročilo o biciklističnem bataljonu (Jakliča). Potem je podpisal izjavo, da je izdajal zaradi težkih gmotnih razmer. Poslušal je "nasvet", da zapusti Lj., in odšel v Avstrijo, nato pa v Francijo. V Jslo se je vrnil 1929 in živel s Skopju in Bgdu do 1943. O njegovi nadaljnji usodi ni podatkov. Prim.: D. Sardoč, *Tigrova sled*, 44, 245; *Orjuna 11. febr. 1928*; J 19. in 22. jan. 1929; *Zapiski Pogovora z M. Kacin-Wohinz in S. Pahorjem* (27. in 28. dec. 1979); *Izjava F. Kosca* (17. dec. 1986).*

Sodeč po navedenih virih je bil Josip Gabršček menda vohun na plačilnem seznamu italijanskega konzulata v Ljubljani. Ker pa mu Italijani niso verjeli, potem se mi zdi tudi njegova pisna izjava verjetno izsiljena in dvomljiva. Namreč, ne vemo kaj je počel v Ljubljani in ali je zares živel v težkih gmotnih razmerah. Ne gre pozabiti, da so bili nekateri orjunaši tudi zelo nasilni ... Morda tudi Kosec! Pravzaprav, s kakšno pravico je ljubljanska Orjuna razsojala namesto sodišča? Ali so javno omenili tudi glavnega italijanskega sodelavca Perića, ki so ga likvidirali kar na ulici?

Dvomljivo!

Mlada zgodovinarska Tina Breclj je na Primorski univerzi v Kopru 2012 uspešno zagovarjala diplomsko nalogo z naslovom *Pogled francoskega konzula v Trstu na prvi tržaški proces 1930*.

Naloga je zanimiva, ker je diplomantka pretežno uporabljala francoske (tajne) diplomatske vire. Med drugim je navedla nekaj podatkov o Orjuni, tudi tržaški, za katero pravi, da je »razširjala iredentizem z radikalnimi metodami«. pa tudi dejstvo, da je prevzela predvsem »vojaško-obveščevalno in akcijsko dejavnost« na Primorskem.

Pri tem je omenila, da je bil **Josip Gabršček začetnik ilegalnega gibanja v Trstu**, pa je tako 28. decembra 1924 v prostorih Edinosti v prisotnosti 18 predstavnikov iz Primorske in v prisotnosti jugoslovanskega konzula v Trstu, vodil sestanek za ustanovitev organizacije

TIGER, ki je »varovala, opravljala obveščevalno delo in izvajale teroristične akcije«. Nova organizacija je bila v začetku usmerjena proti Orjuni, no že 20. decembra 1925 pa sta se TIGER in tržaška Orjuna združili v **ORJUNAVIT**, pri čemer so akcije izvajali ločeno. Dne 27. januarja 1927 so Italijani zakonsko prepovedali vseh 400 organizacij in društev. Glavni voditelji istih, tudi Josip Gabršček, so se zatekli v Slovenijo.

Da bi se v takšni situaciji Josip Gabršček vdinjal kot tajni sodelavec italijanskemu konzulu v Ljubljani zaradi vizuma in vrnitve v Trst ali gmotnega stanja, je zares vprašljivo!

Lahko je bil samo tajni sodelavec polkovnika Viktorja Andrejke, načelnika vojaškega obveščevalnega centra v Ljubljani, ki pa je bil prav zaradi omenjenega vohunskega škandala, po naročilu iz Beograda, odstavljen! No, vsekakor bi bilo zanimivo zvedeti, kaj je Josip Gabršček od 1929 do 1943 počel v Beogradu in Skoplju? Pa tudi, kdo skriva podatke o njegovi nadaljnji usodi in celo smrti?

Mimogrede, v omenjeni diplomski nalogi je tudi omenjeno, da je OVRA delovala tudi v Ljubljani, pa so tako posredno zvedeli za podatke o tigrovcih, ki so sodelovali v akciji – bombnem atentatu na tržaški časopis *Il Popolo* oz. obtožencem na prvem tržaškem procesu proti tigrovcem junija 1930!

Prosil bi obiskovalce spletišča, naj mi posredujejo podatke o usodi Josipa Gabrščka po letu 1943, saj se mi zdi, da njegov primer ni povsem »čist« niti nedolžen!

Predvsem bi bili zanimivi podatki iz Beograda in Skoplja, saj so tam delovali tudi drugi vodilni tigrovci (Rejc, Besednjak, Vilfan in dr), pa tudi Anton Batagelj, šef jugoslovanske UJKE, sicer dober prijatelj polkovnika Viktorja Andrejke!

Vsekakor pa bi bila zanimiva tudi pričevanja sorodnikov ali znancev pok. Josipa Gabrščka!

Dodano 18.10.2013

Iz arhiva koprške škofije (pater Marjan) sem dobil važen identifikacijski podatek:

Gabršček Jožef, roj. 1. 3. 1898 na Ljubinju št. 47, oče Ivan, mati Jožefa Leban, poročen 16. 2. 1925 v Tolminu z Marijo Mrak, staro 29 let, rojeno v Plavah, oče Peter, mati Marija Goljevšček.